

VEDE EXORBITANTNÍ PRAVOMOC VŽDY K DISKRIMINACI ŽALOVANÉHO?

PETRA BOHŮNOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá problematikou exorbitantní mezinárodní pravomocí soudů. Cílem je potvrdit nebo vyvrátit hypotézu: „Použití exorbitantních pravidel pro určení mezinárodní pravomoci soudů je pro žalovaného nespravedlivé, proto musí být eliminováno nebo alespoň co nejvíce omezeno.“ Nejdříve je definován pojem exorbitantní mezinárodní pravomocí soudů. Poté jsou popsány jednotlivé exorbitantní mezinárodní pravomoci. Následně jsou analyzovány důvody pro existenci exorbitantní pravomoci. Nakonec je konstatováno, že ačkoli mezinárodní pravomocí soudů založená na exorbitantních pravidlech nemusí být pro žalovaného vždy nespravedlivá, je nutné aplikaci exorbitantních pravomocí v nejvyšší možné míře omezit.

Key words in original language

Mezinárodní pravomocí soudů; exorbitantní pravomoci; nařízení Brusel I.

Abstract

This paper deals with exorbitant international jurisdiction of courts. Its focus is to confirm or to disapprove the hypothesis: „Application of exorbitant rules for determination of international jurisdiction of courts is unfair for defendants. Therefore, it is necessary to eliminate its application. Firstly, the term “exorbitant” international jurisdiction of courts is defined. Then, the exorbitant bases for determining of jurisdiction are described. Afterwards, the reasons for existence of exorbitant jurisdictions are analyzed. Finally, it is suggested that although not all jurisdictions which are taken for exorbitant, are really negative for a defendant, their application in practice should be eliminated. In conclusion, the hypothesis is confirmed.

Key words

International jurisdiction of courts; exorbitant jurisdiction; regulation Brussels I.

1. ÚVOD

Jednotná definice exorbitantní pravomoci neexistuje. Obecně lze mezinárodní pravomocí soudu označit za exorbitantní, pokud je založena na navazujících kritériích obsažených v platném právu určitého státu, jejichž použití nelze rozumně odůvodnit (tzv. objektivní kritérium). Přitom neexistuje vztah mezi

státem a některou ze stran sporu, resp. soudním řízením, nebo je velmi slabý (subjektivní kritérium). Objektivní i subjektivní kritéria musí být přitom naplněna kumulativně.¹

Posouzení určité mezinárodní pravomoci jako exorbitantní má v praxi velký význam, protože rozsudky vydané soudem, jehož pravomoc ve sporu s mezinárodním prvkem je určena na základě exorbitantní normy, nemusí být v ostatních státech uznány, resp. vykonány.

Normy, které zakládají mezinárodní exorbitantní pravomoc soudů, se objevují ve většině právních řádů.² Cílem tohoto příspěvku je rozebrat problematiku mezinárodní exorbitantní pravomoci soudů a potvrdit nebo vyvrátit hypotézu: „*Použití exorbitantních pravidel pro určení mezinárodní pravomoci soudů je pro žalovaného nespravedlivé, proto musí být eliminováno nebo alespoň co nejvíce omezeno.*“

2. PŘÍKLADY NAVAZUJÍCÍCH KRITÉRIÍ PRO ZALOŽENÍ MEZINÁRODNÍ EXORBITANTNÍ PRAVOMOCI SOUDŮ

V této kapitole budou rozebrány typické příklady mezinárodních exorbitantních pravomocí soudů.

2.1 EXORBITANTNÍ FÓRA OSOBNÍHO CHARAKTERU

2.1.1 MEZINÁRODNÍ PRAVOMOC ZALOŽENÁ NA PŘECHODNÉ PŘÍTOMNOSTI ŽALOVANÉHO VE STÁTĚ FÓRA („TRANSIENT JURISDICTION“)

Mezinárodní pravomoc založená na přítomnosti žalovaného ve státě fóra je typická pro země common law; lze se s ní však setkat např. ve finském právním řádu, který patří do kontinentální právní oblasti.³ Rozhodujícím kritériem pro určení pravomoci je doručení žaloby nebo jiné písemnosti, kterou se zahajuje řízení, žalovanému. Přítomnost žalovaného na území daného státu přitom může být pouze přechodná a s podávanou žalobou nemusí nijak souviset. Žalovaným může být pouze fyzická osoba, neboť

¹ Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. Exorbitant jurisdiction. *Maine Law Review*, 2006, č. 2, s. 476.

² Výčet pravidel pro založení mezinárodní exorbitantní pravomoci soudů obsahuje např. příloha 1 k nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen "nařízení Brusel I". V České republice se jedná o § 86 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v aktuálním znění.

³ Möller, G. The judge and the rules of international jurisdiction in civil, commercial and criminal matters. In: *The Judge and International Law*. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing, 1998, s. 117.

pouze u ní může být naplněn požadavek fyzické přítomnosti na území státu.⁴

Příkladem je obchodník se sídlem v České republice, který své zboží dodává obchodníkovi se sídlem v New Yorku. Vadné zboží způsobí zákazníkům amerického obchodníka škodu, jejíž náhradu americký odběratel požaduje po českém dodavateli. Český dodavatel jede na dovolenou do amerického Colorada a při přestupu v New Yorku je mu doručena žaloba. Pravomoc amerických soudů ve státě New York je založena. Extrémním příkladem je založení mezinárodní pravomoci soudu na pouhé přítomnosti žalovaného ve vzdušném prostoru státu fóra.⁵

Zatímco v členských státech EU z oblasti common law bylo použití pravomoci určené podle přechodné přítomnosti žalovaného ve státě fóra podstatně omezeno nařízením Brusel I, resp. Bruselskou úmluvou, v USA se přes velkou kritiku v řadě případů stále aplikuje. Kromě toho byla aplikace mezinárodní pravomoci soudů, původně určené pouze pro osobní žaloby (rozhodnutí *International Shoe v. Washington*), rozhodnutím Nejvyššího soudu USA ve věci *Schaffer v. Heitner* dále rozšířena na žaloby věcné. Podmínkou pro založení této mezinárodní pravomoci soudů je tzv. "rozumnosti a spravedlnost", stanovená rozsudkem Nejvyššího soudu USA *Burnham v. Superior Court* v roce 1990. Tímto rozhodnutím se Nejvyšší soud USA vrátil k podmínkám pro založení pravomoci uvedeným v historickému rozsudku *Pennoyer v. Neff* z roku 1878.⁶

Zajímavá je jakási obojakost této mezinárodní pravomoci – je příliš široká, neboť zasahuje spory, které nemají rozumnou vazbu k fóru. Zároveň je ale příliš úzká, protože ji nelze použít ani pro spory s právníckými osobami, byť by měly vazbu k fóru, ani s informovanými osobami fyzickými, které se z výše uvedených důvodů fóru raději vyhnou.⁷

Lze tedy shrnout, že základem pro mezinárodní pravomoc založenou na přítomnosti žalovaného ve státě fóra je pouze fikce, že mezi žalovaným a fórem existuje vztah. Ve skutečnosti se ale jedná spíše o náhodný faktor, kvůli kterému je žalovaný následně nucen uplatňovat svá práva před cizím soudem za všech negativních okolností s tím spojených.⁸ Na žalovaného je tak ve srovnání s žalujícím, který se pohybuje ve svém domácím prostředí,

⁴ Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. v díle cit. v pozn. č. 1, s. 477.

⁵ Případ *Grace v. Mc Arthur* z roku 1990. In: Arroyo, D. P. F. *Compétence exclusive et compétence exorbitante dans les relations privées internationales*. Recueil des cours č. 323, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2006, s. 145.

⁶ *Ibid.*, s. 145 - 147.

⁷ *Ibid.*, s. 147 - 148.

⁸ Neznámé prostředí, neznalost jazyka fóra, neznalost hmotného i procesního práva fóra, vzdálenost fóra, vysoké náklady atd.

bezdůvodně kladena nepřiměřená zátěž. Založení této mezinárodní pravomoci soudů je kromě toho jen těžko předvídatelné a vede tak právní nejistotě žalovaného. Jeho jedinou možností pro vyloučení mezinárodní pravomoci cizích soudů by bylo se vyhýbat se dotčeným státům. Použití výše popsanych norem pro založení mezinárodní pravomoci soudů je proto nutné odmítnout.

2.1.2 MEZINÁRODNÍ PRAVOMOC ZALOŽENÁ NA OBCHODNÍCH AKTIVITÁCH ŽALOVANÉHO („DOING-BUSINESS JURISDICTION“)

Mezinárodní pravomoc založená na obchodních aktivitách žalovaného je typická pro USA, existuje však také např. v Japonsku nebo v Brazílii.⁹ Žalovaným jsou pravidelně právnické osoby, není však vyloučena ani aplikace na osoby fyzické.¹⁰ Mezi stupněm obchodní aktivity a stupněm souvislosti se sporem platí vztah nepřímé úměry: Čím jsou obchodní aktivity žalovaného směřující do daného státu významnější, tím spíše může být pravomoc soudu daného státu založena, přestože žaloba se zmíněnými obchodními aktivitami vůbec nesouvisí. Pokud jsou obchodní aktivity spíše náhodné, musí mezi nimi a sporem existovat vztah. Účelem tohoto exorbitantního pravidla bylo založit obecnou mezinárodní pravomoc soudů v případech, kdy není dána jiná zvláštní pravomoc.¹¹

Použití mezinárodní pravomoci soudů založené na obchodních aktivitách žalovaného je v pořádku, pokud má právnická osoba sídlo ve státě fóra nebo je založena podle jeho práva (resp. fyzická osoba zde má domicil). Problematické jsou však případy, kdy žalovaný takový vztah k fóru nemá. Pojem "doing business" se vyvinul v judikatuře severoamerických soudů, jeho legální definice je obsažena i v právních rádech některých států (např. státu New York) a ve druhém restatementu: jedná se o obchodní aktivity podnikatele spojené s fórem. Obsah pojmu je však vymezen příliš vágně, jako např. "obecné obchodní vztahy", "soustavná a systematická činnost", "soustavná a opakovaná činnost", "záměr profitovat z fóra" atd.¹²

Požadavek na existující vztah mezi fórem a sporem, resp. žalovaným, sice v tomto případě vnímáme jako silnější v případě mezinárodní pravomoci založené pouze na přítomnosti žalovaného ve státě fóra popsané v předchozí podkapitole. Absence dalších upřesňujících kritérií však dává velký prostor pro extenzivní výklad pojmu a žalovaný tak může jen těžko předvídat, zda pravomoc soudů může být založena či nikoli. Pro negativní důsledky takto

⁹ Ibid., s. 151-152.

¹⁰ Ibid., s. 148.

¹¹ Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. v díle cit. v pozn. č. 1, s. 481-482.

¹² Např. rozsudky *Asahi Metal Industry Co. v. Superior Court of California* a *Burger King Co. v. Rudzewicz*. In: Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 149.

stanovené pravomoci platí rovněž výklad uvedený v předchozí podkapitole. Založení mezinárodní pravomoci soudů na obchodních aktivitách žalovaného ve státě fóra by bylo přijatelné pouze tehdy, pokud by podmínky pro založení pravomoci byly dostatečně vymezeny tak, aby nemohlo docházet ke znevýhodňování žalovaného.

2.1.3 MEZINÁRODNÍ PRAVOMOC ZALOŽENÁ NA STÁTNÍ PŘÍSLUŠNOSTI ŽALUJÍCÍHO

Mezinárodní pravomoc soudů založená na státní příslušnosti žalujícího umožňuje žalujícímu podat žalobu u soudů státu, jehož je příslušníkem, a to ve všech občanskoprávních sporech bez ohledu na domicil žalovaného. Klasickým případem je čl. 14 francouzského Code Civil¹³, podle kterého pro založení mezinárodní pravomoc francouzského soudu v jakémkoli řízení postačí francouzská státní příslušnost žalujícího. Na rozdíl od ostatních výše uvedených mezinárodních exorbitantních pravomocí je zde zdůrazněna pouze státní příslušnost žalujícího; jakýkoli kontakt žalovaného s fórem nebo existence jeho majetku na území fóra není nutný. Výjimkou jsou spory o nemovitosti, které neleží ve Francii, a případy, kdy se francouzský žalující možnost takto určit pravomoc výslovně vzdal, tj. buď sjednal rozhodčí či prorogační smlouvu, nebo podal žalobu u cizího soudu.¹⁴

Obdobná ustanovení obsahovaly i právní řády Belgie, Gabonu, Řecka, Haiti, Lucemburku, Nizozemí, Rumunska nebo Senegal; které však tuto právní úpravu postupně (jako poslední Senegal v roce 1972) opustily. Takto založená mezinárodní pravomoc soudů se totiž stala terčem kritiky, a to jak v samotných dotčených státech, tak ze strany států ostatních. Tímto tlakem – zejména neuznáváním rozhodnutí vydaná soudy s exorbitantní pravomocí – byly výhody plynoucí z této právní úpravy potlačeny.¹⁵

Ve Francii zůstal čl. 14 Code Civil sice zachován, ale francouzské soudy zareagovaly na kritiku určení mezinárodní pravomoci soudů omezením stanoveným v judikatuře - jejich mezinárodní pravomoc může být na čl. 14 Code Civil založena pouze, pokud mezinárodní pravomoc soudů nelze určit na základě jiných navazujících kritérií. Před článkem 14 Code Civil mají dále přednost mezinárodní úmluvy (např. Varšavská úmluva o sjednocení některých pravidel o mezinárodní letecké dopravě) a komunitární právo (zejména nařízení Brusel I).¹⁶

¹³ Cizí státní příslušník, i když nemá domicil ve Francii, může být žalován před francouzskými soudy o splnění své smluvní povinnosti, kterou si ujednal s Francouzem ve Francii nebo v cizím státě.

¹⁴ Podrobněji viz Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. French Article 14 Jurisdiction, Viewed from the United States. Cornell Law School research paper No. 04-031. [citováno 30. května 2010]. Dostupný z: <http://ssrn.com/abstract=588282>.

¹⁵ Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. v díle cit. v pozn. č. 1, s. 482 – 484.

¹⁶ Ibid., s. 490.

Pravomoc určená podle státní příslušnosti žalujícího žalovaného nijak neznevýhodňuje v případě, kdy mezi sporem a fórem existuje vztah, např. bude-li poškozený Francouz žalovat na náhradu škody Němce, který mu v Paříži poškodil auto.¹⁷ Takto založená pravomoc není považována za exorbitantní. Normy typu čl. 14 Code Civil však existenci vztahu mezi žalovaným a fórem (s výjimkou skutečnosti, že spor vznikl mezi žalovaným a žalujícím jako příslušníkem dotčeného státu) nepožaduje. Takové kritérium navazující na státní příslušnost žalujícího je sice na rozdíl od předchozích navazujících kritérií předvídatelné, i v tomto případě jsou však potlačeny zájmy žalovaného stejně jako v předchozích případech. Pro negativní důsledky takto stanovené pravomoci platí rovněž výklad uvedený v podkapitole 2.1.1. Založení mezinárodní pravomoci soudů na státní příslušnosti žalujícího je by bylo přijatelné jen za předpokladu omezení na případy, které by vykazovaly vztah s fórem. Ostatní alternativy považujeme za neakceptovatelné.

2.2 EXORBITANTNÍ FÓRA ZALOŽENÁ NA POLOZE MAJETKU ŽALOVANÉHO

2.2.1 MEZINÁRODNÍ PRAVOMOC SOUDŮ ZALOŽENÁ NA POLOZE MAJETKU NA ÚZEMÍ FÓRA („ATTACHMENT JURISDICTION“)

Základem pro mezinárodní pravomoc založenou na poloze majetku na území fóra je existence majetku nebo pohledávky žalovaného. Nezáleží na tom, zda mezi majetkem a sporem existuje vztah nebo jaká je hodnota majetku.¹⁸ Příkladem je situace, kdy chce žalující žijící v New Yorku získat náhradu škody vzniklé při dopravní nehodě, kterou zavinil žalovaný. Žalovaný má majetek v New Yorku, což umožňuje podat žalobu u zdejšího soudu.¹⁹

Obdobné pravidlo pro určení mezinárodní pravomoci obsahuje § 23 německého ZPO²⁰. V souladu s ním lze založit mezinárodní pravomoc nad žalovaným, který nemá domicil v Německu, pokud zde leží jeho movitý

¹⁷ Struyven, O. Exorbitant jurisdiction in the Brussels convention. [citováno 30. května 2010]. Dostupný z: <http://www.law.kuleuven.be/jura/art/35n4/struyven.htm>.

¹⁸ Obvykle neexistuje ani žádný požadavek na rozsah majetku nebo jeho konkrétní složení (např. movitý nebo nemovitý majetek, bankovní konto, pohledávky atd.). Pokud majetek postačuje na uspokojení pohledávky, je samozřejmě fórum mnohem atraktivnější; nejedná se však o podmínku pro založení pravomoci. Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 157.

¹⁹ Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. v díle cit. v pozn. č. 1, s. 478-480.

²⁰ § 23 německého občanského soudního řádu – zvláštní pravomoc majetku a předmětu: Pro žaloby z majetkoprávních nároků proti osobě, která nemá v tuzemsku bydliště, je příslušný soud, v jehož okrsku se nachází majetek takové osoby nebo kde se nachází nárok, který je předmětem žaloby. U pohledávek se za místo, kde se nachází majetek, považuje bydliště dlužníka a když jsou pohledávky zajištěny nějakou věcí, také místo, kde se taková věc nachází.

nebo nemovitý majetek nebo věc, která je předmětem sporu nebo která zajišťuje spornou pohledávku.²¹ Může tak dojít k paradoxní situaci, kdy mezinárodní pravomoc německého soudu může být určena díky fotoaparátu, který si cizinec zapomene v německém hotelu.²²

Z tohoto důvodu německý Spolkový soudní dvůr čl. 23 ZPO svým rozhodnutím ve věci *Muduroglu Ltd. v. Ziraal Bunksasi* z 2.7.1991 modifikoval. Konstatoval, že čl. 23 ZPO není neústavní ani v rozporu s mezinárodním právem, ale pouze za předpokladu, že mezi majetkem a sporem existuje vztah. Rozsudek se sice na první pohled zdá být přínosem. Avšak kritéria pro určení této pravomoci jako "vztah mezi majetkem a fórem" a "zájem žalujícího" jsou (stejně jako ve výše uvedených případech) buď příliš vágní, nebo přímo diskriminující.²³ Možnost založit mezinárodní pravomoc soudů na umístění majetku žalovaného na území fóra byla potvrzena i Nejvyšším soudem USA ve věci *Pennoyer v. Neff*. Výkon mezinárodní pravomoci soudů je však limitován hodnotou dotčeného majetku žalovaného.²⁴ Mezinárodní pravomoc založená na poloze majetku na území státu, jak je popsána výše, otevírá velký prostor pro forum shopping, protože ve státech, jako je např. Německo, má sídlo, a tedy i majetek, řada významných obchodních společností.²⁵

Určení mezinárodní pravomoci soudů podle majetku žalovaného, který je umístěn na území fóra, je odůvodňováno následujícími argumenty²⁶:

- Dlužník je za své dluhy obecně odpovědný, proto je založení mezinárodní pravomoci soudů na majetku dlužníka jen logickým důsledkem dluhu;
- Majetek, který leží na území určitého fóra, má k tomuto fóru stejný, pokud ne silnější vztah než je domicil nebo pobyt žalovaného a žalovaný má ke svému majetku silnější vztah než ke svému domicilu;
- Jedná se o místo, kde žalovaný může uplatnit své právo na slyšení před soudem.

Uvedené argumenty sice mají svou logiku, avšak jen za předpokladu, že mezi majetkem na území fóra a sporem existuje relevantní vztah. Je-li tedy

²¹ Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. v díle cit. v pozn. č. 1, s. 503 – 504.

²² Struyven, O. v článku cit. v pozn. č. 17.

²³ Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 158.

²⁴ Ibid., s. 156.

²⁵ Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. v díle cit. v pozn. č. 1, s. 503 – 504.

²⁶ Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 156.

předmětem sporu např. vlastnické právo k určité věci nebo pokud věc zajišťuje dluh, o který je veden spor, nelze pravomoc posuzovat jako exorbitantní.²⁷ Jedná se o obdobnou situaci, jako jsme uvedli v předchozí podkapitole v souvislosti s čl. 14 Code Civil. Právě tento požadavek ale v řadě právních řádů chyběl, proto byla možnost založit mezinárodní pravomoc soudů podle polohy majetku na území fóra v těchto státech zrušena.²⁸

Exorbitantní pravomoc založenou na poloze věci žalovaného ve státě fóra je sice podle našeho názoru obecně spravedlivější, než ostatní exorbitantní pravomoci uvedené v této kapitole, protože takto pravomoc soudu založit každý, a to bez ohledu na svou státní příslušnost nebo domicil. Kromě toho tato mezinárodní pravomoc podporuje zásadu procesní ekonomie, protože rozhodnutí soudu lze ve státě fóra rovnou uznat a vykonat. Použití této pravomoci však lze přijmout pouze v případě odpovídajícího omezení jejího aplikačního rozsahu na jasně specifikované případy.²⁹

2.2.2 MEZINÁRODNÍ PRAVOMOC SOUDŮ ZALOŽENÁ NA OBSTAVENÍ MAJETKU ŽALOVANÉHO

Obstavení majetku žalovaného připouští založení obecné mezinárodní pravomoci soudů, i když jinak žalovaný nemá k fóru vztah. Tak je stejně jako u mezinárodní pravomoci založené na poloze majetku na území fóra umožněno, aby byla podána žaloba o všechny nároky, které souvisí se sporem, ale nikoli s fórem. Takové určení mezinárodní pravomoci soudů lze jako v předchozím případě odůvodnit zásadou procesní ekonomie.³⁰

Mezinárodní pravomoc soudů založená na obstavení majetku žalovaného je často aplikovaná v námořním právu, a to jak v národních právních řádech, tak v Bruselské úmluvě o unifikaci určitých pravidel vztahujících se k zabavení námořních lodí z roku 1952.³¹

Od tohoto případu je nutné odlišovat situace, kdy jde pouze o předběžné opatření, jehož cílem je zajistit výkon rozhodnutí vydaného soudem, jehož pravomoc nebyla založena na exorbitantním kritériu. Mezinárodní pravomoc soudu vydat předběžné opatření je omezena jen na jeden konkrétní případ.

²⁷ Möller, G. v článku cit. v pozn. č. 3, s. 117.

²⁸ Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 157.

²⁹ Möller, G. v článku cit. v pozn. č. 3, s. 117.

³⁰ Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 159 - 160.

³¹ [citováno 30. května 2010]. Dostupný z: <http://www.admiraltylawguide.com/conven/arrest1952.html>.

2.3 DALŠÍ PŘÍKLADY MEZINÁRODNÍCH EXORBITANTNÍCH PRAVOMOCÍ SOUDŮ

Zvláštním případem exorbitantní mezinárodní pravomoci soudů je mezinárodní pravomoc založená jednostrannou specifikací fóra žalujícím, např. na faktuře. Tato pravomoc existuje v rakouském právu.³²

2.4 DŮVODY PRO ZAKOTVENÍ MEZINÁRODNÍ EXORBITANTNÍ PRAVOMOCI V PRÁVNÍCH ŘÁDECH

Argumenty pro zachování exorbitantních pravidel pro určování mezinárodní pravomoci soudů se pohybují jednak mezi politickými a ekonomickými, jednak mezi tradičními a pragmatickými.³³

Politické argumenty vychází ze suverenity státu a jeho pravomoci nad svým teritoriem a z myšlenky, že stát je povinen zjednodušit svým občanům a osobám s domicilem na území tohoto státu přístup ke spravedlnosti. Tyto výhody jsou cizincům odepřeny. Jedná se o nacionalistický přístup, který ignoruje vývoj základních lidských práv, zejména práva na spravedlivý proces. V některých politických důvodech jsou dokonce zahrnuty ekonomické cíle: některé země nabízející univerzální pravomoc např. v oblasti rozvodu se staly přímo turistickým průmyslem, na kterém má velký zájem jak veřejný, tak soukromý sektor.³⁴

Z historického hlediska je hlavním důvodem pro zakotvení mezinárodních exorbitantních pravomocí soudů snaha chránit práva žalujícího, který by jinak musel čelit stejným obtížím (řízení před cizím soudem, v cizím jazyce, podle cizího práva atd. spojené s jazykovými, finančními, procesními a jinými praktickými problémy) jako žalovaný. Podle těchto názorů není pozice žalovaného jednoduchá ani tehdy, když žalující podá žalobu ve svém státě: pokud získá rozsudek vydaný soudem vlastního státu, musí dosáhnout i uznání a výkonu tohoto rozsudku ve státě cizím. Příkladem historické právní úpravy je čl. 14 Code Civil. Pochází z doby napoleonských válek, kdy existovaly obavy, že s francouzskými občany nebude nakládáno před cizími soudy spravedlivě³⁵

Exorbitantní mezinárodní pravomoci soudů často vyplňují mezery v právních řádech v případech, kdy mezinárodní pravomoc soudů nelze založit na jiném neexorbitantním pravidle.³⁶

³² Möller, G. v článku cit. v pozn. č. 3, s. 117.

³³ Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 129 - 132.

³⁴ Zájem na existenci všezahrnující námořní pravomoci má např. Panamá, kterou ročně projede třináct až čtrnáct tisíc lodí. Ibid., s. 129 - 130.

³⁵ Struyven, O. v článku cit. v pozn. č. 17.

³⁶ Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. v díle cit. v pozn. č. 1, s. 476.

3. ZHODNOCENÍ MEZINÁRODNÍCH EXORBITANTNÍCH PRAVOMOCÍ SOUDŮ

3.1 OBECNĚ

Z výše uvedeného plyne, že navazující kritéria určující exorbitantní pravomoc i důvody pro úpravu takové pravomoci v právních řádech různých států se sice mohou lišit, jejich jádro je však velmi podobné: při určování mezinárodní pravomoci soudů jsou zvažovány pouze zájmy žalujícího a ne obou stran sporu, jak požaduje zásada rovnosti stran v soudním řízení.³⁷ Porušení rovnosti stran v soudním řízení zároveň představuje porušení základního lidského práva na spravedlivý proces.^{38 39} Typická je zejména slabá vazba mezi fórem a soudním sporem. I když požadavek na souvislost mezi fórem a sporem (většinou v judikatuře soudů) v některých právních řádech existuje, je vymezen příliš vágně. S tím souvisí špatná předvídatelnost mezinárodní pravomoci soudů a tedy právní nejistota. Hlavním důvodem pro zachování těchto historických, současnému standardu ochrany lidských práv nevyhovujících kategorií, je snaha prosazovat politické a/nebo ekonomické zájmy státu.

Použití určitého pravidla pro založení mezinárodní pravomoci soudů nediskriminuje žalovaného vždy. Takovéto případy by však podle našeho názoru měly být řešeny formulací přesného obsahu normy, která by neumožňovala extenzivní výklad a neposkytovala prostor pro zneužití žalujícím.

³⁷ Kessedjian, C: International jurisdiction and foreign judgments in civil and commercial matters. Hague conference on Private International Law, Preliminary Document No. 7 of April 1997 for the attention of the Special Commission of June 1997 on the question of jurisdiction, recognition and enforcement of foreign judgments in civil and commercial matters, No. 138. In: Struyven, O. Exorbitant jurisdiction in the Brussels convention. [citováno 30. května 2010]. Dostupný z: <http://www.law.kuleuven.be/jura/art/35n4/struyven.htm>.

³⁸ Obsahem práva na spravedlivý proces je široký katalog dílčích procesních práv, která zahrnují:

- zásadu nestrannosti a nezávislosti soudu,
- zásadu zákonného soudu a zákonného soudce,
- zásadu rovnosti stran a kontradiktornosti řízení (právo na právní pomoc),
- zásadu veřejného projednání věci,
- zásadu ústnosti a přímosti,
- zásadu hospodárnosti řízení,
- právo na obhajobu (právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům, tj. právo na slyšení před soudem).

Winterová, A. Civilní právo procesní. 4. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 213 – 214.

³⁹ Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 28.

Názory na mezinárodní exorbitantní pravomoci soudů se přes výše uvedená negativa v současné době pohybují mezi snahami zachovat tyto pravomoci a odmítnout je, což se projevilo zejména neúspěchem při vyjednávání multilaterální Úmluvy o pravomoci a cizích soudních rozhodnutích, jejímž cílem bylo unifikovat pravidla pro určování mezinárodní pravomoci soudů.⁴⁰

Obecně lze konstatovat, že se v oblasti mezinárodní pravomoci soudů postupně prosazuje respekt k základním lidským právům a pochopení skutečnosti, že státní moc není neomezená. Tyto dvě otázky spolu úzce souvisí - účast státu v mezinárodním společenství a rozvoj vztahů mezi soukromými osobami pocházejícími z různých států brání státům v univerzální aplikaci jejich pravomoci. V dosahu své pravomoci sice stát může stanovit závazná pravidla, je však omezen povinností dodržovat základní lidská práva a obecně mezinárodní právo veřejné. K přímému nebo nepřímému zásahu do mezinárodní pravomoci soudů jiných států, a tím k porušení mezinárodního práva veřejného dochází mezi jinými v případech, kdy soudy určitého státu přijmou svou mezinárodní pravomoc ve věci, která nemá dostatečnou vazbu k fóru.⁴¹ Státy si musí uvědomit, že pokud mají zájem o to, aby s nimi osoby z jiných států navazovaly styky, nesmí svou pravomoc zneužívat.⁴²

I kdyby zde nedošlo ke skutečnému porušení základních lidských práv, již samotný základ mezinárodních exorbitantních pravomocí a možnost porušení postačuje pro jejich odmítnutí a snahu o jejich omezení v nejvyšší možné míře.⁴³ Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že hypotéza stanovená v úvodu tohoto článku byla potvrzena. Je proto logické i nutné používání mezinárodních exorbitantních pravomocí obecně odmítnout.

3.2 NAŘÍZENÍ BRUSEL I

Paradoxem je v tomto kontextu čl. 3 ve spojení s čl. 4 nařízení Brusel I. Tvůrci nařízení Brusel I se totiž čl. 3 rozhodli použít mezinárodních exorbitantních pravomocí soudů eliminovat, avšak pouze ve prospěch osob, které mají domicil na území členských států. Osoby, které mají domicil na území některého členského státu, tak mohou být u soudů jiného členského státu žalovány pouze na základě pravidel taxativně stanovených nařízením Brusel I. Na tyto osoby nelze použít zejména pravidla pro určení mezinárodní pravomoci soudů uvedená ve výše zmíněné příloze 1. Z dikce článku 3 nařízení Brusel I je patrné, že seznam vyloučených pravomocí není

⁴⁰ Fawcett, J. *Reform & development of private international law*. New York: Oxford University Press, 2002, s. 51.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 132-133.

⁴³ *Ibid.*, s. 133.

vyčerpávající. Jedná se však o mezinárodní pravomoci obsažené v jednotlivých právních řádech členských států, na jejichž vyloučení evropskému zákonodárce nejvíce záleželo.

Článek 4 nařízení Brusel I naproti tomu stanoví, že nemá-li žalovaný domicil na území členského státu, určuje se pravomoc soudů každého členského státu podle legis fori. Proti žalovanému ze třetího státu se každá osoba s domicilem na území členského státu (bez ohledu na svou státní příslušnost) může v tomto státě dovolávat zde platných pravidel pro určení mezinárodní pravomoci v tomto státě, a to stejným způsobem jako jeho vlastní státní příslušníci.

Jinými slovy, nařízení Brusel I výslovně umožňuje osobám s domicilem na území některého členského státu žalovat osoby ze třetích států u soudů, jejichž mezinárodní pravomoc byla určena na základě exorbitantních pravidel. Nařízení Brusel I tedy např. výhodu, kterou mají podle článku 14 Code Civil pouze francouzští státní příslušníci, dále rozšiřuje na všechny osoby domicilované na území Francie. Ostatní členské státy pak mají povinnost uznat a vykonat rozhodnutí vydané soudem, jehož mezinárodní pravomoc byla určena na základě exorbitantních pravidel, aby byl zajištěn volný pohyb soudních rozhodnutí ve všech členských státech ES.⁴⁴ Cílem je zabránit situacím, kdy by dlužník přenesl svůj majetek do jiného členského státu ES. Tak by byl totiž znemožněn výkon cizího rozhodnutí v situaci, kdy by je druhý stát neuznal, protože mezinárodní pravomoc soudu prvního státu byla určena podle exorbitantního kritéria. Důsledkem by bylo narušení efektivity systému volného pohybu rozsudků.⁴⁵

Výjimkou z výše uvedeného pravidla je aplikace národních pravidel pro určení mezinárodní pravomoci soudů v případech, na které dopadají články 22 a 23 nařízení Brusel I, tj. výlučná mezinárodní pravomoc a mezinárodní pravomoc založená prorogační dohodou. Přitom nezáleží ani na domicilu žalujícího, ani na domicilu žalovaného.⁴⁶

⁴⁴ Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. v díle cit. v pozn. č. 1, s. 491.

⁴⁵ Struyven, O. v článku cit. v pozn. č. 17.

⁴⁶ V těchto případech nesmí soudy použít národní pravidla pro určování mezinárodní pravomoci soudů. Jestliže nařízení Brusel I stanovuje pro určitá řízení (např. pro řízení, jehož předmětem je určení platnosti nájemní smlouvy uzavřené mezi žalovaným ukrajinským podnájemcem a žalujícím ukrajinským nájemcem) k nemovitosti ležící na Slovensku, bude mezinárodní pravomoc soudů vždy určena podle nařízení Brusel I. Pokud by podle vnitrostátních pravidel měl ve věci rozhodnout jiný soud než soud určený na základě nařízení Brusel I, musel by tento soud konstatovat nedostatek své pravomoci. Totéž platí, pokud ukrajinský kupující a český prodávající uzavřeli kupní smlouvu a sjednali v ní mezinárodní pravomoc slovenského soudu. V tomto případě bude prorogační doložka posuzována podle nařízení Brusel I a rozhodující bude sjednaná pravomoc soudu (nesmí se však jednat o prorogační smlouvu pro řízení, pro která je dána výlučná pravomoc soudu podle čl. 22 nařízení Brusel I). Pokud by pak český žalující podal proti ukrajinskému

Tabulka č. 1 – Založení mezinárodních exorbitantních pravomocí soudů členských států ES

a) Žalující i žalovaný mají domicil na území členského státu	Mezinárodní pravomoc soudů lze určit pouze na základě pravidel pro určování pravomoci stanovených nařízením Brusel I. Použití exorbitantních pravomocí obsažených v národních právních řádech (zejména vyjmenovaných v příloze 1 k nařízení Brusel I) je vyloučeno. Výjimkou je čl. 24 nařízení Brusel I.
b) Žalovaný má domicil na území členského státu, žalující na území státu třetího.	
c) Žalující má domicil na území členského státu, žalovaný na území státu třetího.	Mezinárodní pravomoc soudů lze založit na exorbitantních pravidlech obsažených v národním právním řádu fóra. Ostatní členské státy jsou pak povinny uznat a vykonat rozhodnutí vydané soudem, jehož pravomoc je považována za exorbitantní.
d) Obě strany sporu mají domicil na území třetích států.	

Zdroj: vlastní zpracování

Lze tedy konstatovat, že nařízení Brusel I sice použití mezinárodních mezinárodních exorbitantních pravomocí na jednu stranu omezilo, na druhou stranu však ještě více podpořilo a zakonzervovalo, což podle našeho názoru odporuje vývoji potřebnému v této oblasti.

4. ZÁVĚR

Navazující kritéria určující exorbitantní pravomoc i důvody pro úpravu takové pravomoci se sice v různých právních řádech liší, jejich podstata je však velmi podobná: při určování mezinárodní pravomoci soudů jsou zvažovány pouze zájmy žalujícího, čímž dochází k porušení nebo alespoň k ohrožení základního lidského práva žalovaného na spravedlivý proces.^{47, 48}

žalovanému žalobu o zaplacení kupní ceny u českého soudu, musel by český soud konstatovat nedostatek své pravomoci.

⁴⁷ Obsahem práva na spravedlivý proces je široký katalog dílčích procesních práv, která zahrnují:

- zásadu nestrannosti a nezávislosti soudu,
- zásadu zákonného soudu a zákonného soudce,
- zásadu rovnosti stran a kontradiktornosti řízení (právo na právní pomoc),
- zásadu veřejného pojednání věci,
- zásadu ústnosti a přímosti,

Typickým znakem exorbitantní mezinárodní pravomoci soudů je zejména slabá vazba mezi fórem a soudním sporem. I když požadavek na souvislost mezi fórem a sporem (většinou v judikatuře soudů) v některých případech existuje, je vymezen příliš vágně. Mezinárodní pravomoc soudů je tak špatně předvídatelná a vede k právní nejistotě. Hlavním důvodem pro zachování těchto historických, současnému standardu lidských práv nevyhovujících kategorií je snaha prosazovat politické a/nebo ekonomické zájmy státu.

Ne vždy však použití určitého pravidla pro založení mezinárodní pravomoci soudů žalovaného diskriminuje. Takovéto případy by však podle našeho názoru měly být zahrnuty normou s přesným obsahem, která by neumožňovala extenzivní výklad a neposkytovala prostor pro zneužití žalujícím.

Názory na řešení problematiky exorbitantní mezinárodní pravomoci soudů nejsou jednotné, postupně se však projevuje snaha použití těchto norem omezit. Příkladem je právní úprava v nařízení Brusel I ve vztahu k osobám domicilovaným na území ES. Zavedený systém však naopak umocnil aplikaci exorbitantních pravidel ve vztahu k osobám z třetích zemí a je proto kritizován.

Ačkoli ve všech případech nedochází ke skutečnému porušení základních lidských práv, měla být podle našeho názoru existence exorbitantních mezinárodních pravomocí v právních rádech států v nejvyšší možné míře omezena. Stanovená hypotéza byla potvrzena.

Literature:

- Arroyo, D. P. F. *Compétence dans les relations privées internationales*. Recueil des cours č. 323, The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2006, s. 9-259, ISBN: 9789004172890.
- Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. *Exorbitant jurisdiction*. *Maine Law Review*, 2006, č. 2, s. 473-505.

- zásadu hospodárnosti řízení,

- právo na obhajobu (právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům, tj. právo na slyšení před soudem).

Winterová, A. *Civilní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 213 – 214.

⁴⁸ Arroyo, D. P. F. v díle cit. v pozn. č. 5, s. 28.

- Clermont, K. M., Palmer, J. R. B. French Article 14 Jurisdiction, Viewed from the United States. Cornell Law School research paper No. 04-031. [citováno 1. prosince 2008]. Dostupný z: <http://ssrn.com/abstract=588282>.
- Fawcett, J. Reform & development of private international law. New York: Oxford University Press, 2002, ISBN: 9780199250080.
- Kessedjian, C. International jurisdiction and foreign judgments in civil and commercial matters. Hague conference on Private International Law, Preliminary Document No. 7 of April 1997 for the attention of the Special Commission of June 1997 on the question of jurisdiction, recognition and enforcement of foreign judgments in civil and commercial matters, No. 138. In: Struyven, O. Exorbitant jurisdiction in the Brussels convention. [citováno 30. května 2010]. Dostupný z: <http://www.law.kuleuven.be/jura/art/35n4/struyven.htm>.
- Möller, G. The judge and the rule of international jurisdiction in civil, commercial and criminal matters. In: The Judge and International Law. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing, 1998, ISBN: 9287134626, 9789287134622.
- Struyven, O. Exorbitant jurisdiction in the Brussels convention. [citováno 30. května 2010]. Dostupný z: <http://www.law.kuleuven.be/jura/art/35n4/struyven.htm>.
- Winterová, A. Civilní právo procesní. 4. vydání. Praha: Linde, 2006, ISBN: 8072015958.

Contact – email

petra.bohunova@havelholasek.cz